

POSUDEK NA DISERTAČNÍ PRÁCI

Mgr. Filip Vávra: *Za císaře, krále a zemi: České vyslanectví na stálém říšském sněmu v Řezně a vyslanec František Karel Vratislav z Mitrovic (1709–1723)*. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, Ústav historických věd. Pardubice 2023, 243 stran včetně příloh.

Předkládaný rukopis disertační práce Mgr. Filipa Vávry se zabývá českým vyslancem hrabětem Františkem Karlem Vratislavem z Mitrovic a jeho působením u stálého říšského sněmu v Řezně v letech 1709–1723. Práce si klade kulturně-historické otázky, které se dotýkají hraběte Vratislava jakožto barokního aristokrata a císařského vyslance. Zajímá se tedy primárně na problematiku užívaného ceremoniálu, aplikovanému v poměrně komplikovaném a v mnoha ohledech specifickém diplomatickém prostředí řezenského sněmu. Autora dále zajímají otázky festivit, bydlení či cestování. Přestože je rovina tradičních politických dějin, na jejich tvorbě mohl Vratislav jako diplomat participovat, záměrně upozaděna, F. Vávra si mohl na základě studovaného materiálu dovolit minimálně naznačit mnohá zajímavá témata k fungování řezenského sněmu v první polovině 18. století a k hlubšímu poznání vztahů českých zemí a svaté říše římské.

Rukopis disertační práce F. Vávry je s ohledem na zkoumané téma logicky a účelně strukturován do sedmi základních oddílů, a to včetně úvodu a závěru. **Úvod (I. kapitola)** sám dostatečně dobře definuje pole autorova badatelského zájmu, popisuje zvolenou obsahovou strukturu a již předběžně zasazuje téma práce do kontextu stávajícího bádání. Následující **II. kapitola** se obligátně věnuje pramenné základně, dostupné literatuře a zvolené metodologii. Autor zdůvodňuje výběr osobnosti hraběte Vratislava a rozebírá dostupnou domácí i zahraniční (rakouskou) archivní základnu, která je nezbytným předpokladem k naplnění stanoveného badatelské cíle. Více než dostatečnou připravenost, poprat se se zvoleným tématem, F. Vávra prokázal v následném historiografickém rozboru, v němž se dokázal přehledně prokousat hlubokým houštím historiografické produkce a zorientovat se v pestrých metodologických námětech a výzvách (kulturní dějiny diplomacie, symbolické jednání a symbolická komunikace, ceremoniál, aktérské dějiny, synchronní a diachronní přístup vyprávění atd.) i ještě pestřejších diskusích, jež se ke zvolené problematice vztahují. Lze předeslat, že schopnost orientace i aplikace výdobytků současné historiografie pak autor dostatečně demonstruje ve vlastním obsahu disertační práce.

Ke II. kapitole mě napadají dvě otázky. První z hlediska obsahového: lze zmínit a zhodnotit potenciální přínos teorie hry, resp. konceptu hrajícího si člověka, jak jej známe zejména ze slavného díla J. Huizinga, rovněž ke studované problematice ceremoniálu a festivit, resp. obecně kulturních dějin? Z formálního hlediska kladu ryze „hnidopišskou“ dotaz, zda do pojednání o studované literatuře, jež by se měla podle mého soudu zaměřit striktně na sekundární literaturu čili produkci odborného historického bádání, zařazovat také editované prameny i soupisovou literaturu z 18. století.

Obsahem **III. kapitoly** je nezbytné přiblížení poměrně složité a dynamické problematiky stálého říšského sněmu a jeho hierarchizované personální struktury. Ve **IV. kapitole** se F. Vávra uceleně zabývá zastoupením císaře u říšského sněmu, tj. principiálními komisaři, konkomisaři, českými a rakouskými vyslanci, a to v dlouhé časové perspektivě od poloviny 17. století do zániku Svaté říše římské; v kontextu uvedení českých kurfiřtských vyslanců se autor rovněž zabývá otázkou geneze a prosazení tzv. readmise českého kurfiřtského hlasu. Lze podotknout, že název IV. kapitoly hovoří o habsburských vyslancích a je proto otázkou do případné diskuse, zda mezi ně *stricto sensu* řadit také principální komisaře či konkomisaře, kteří hlasovacím právem nedisponovali. Z hlediska popsání jejich vlivu na prosazování dobové císařské politiky je uvedení těchto osobností samozřejmě účelné a nezbytné, proto bych spíše obecněji hovořil o exponentech habsburské politiky v Řezně. Také se domnívám, že v případě jednotlivých vyslanců autor mohl detailní výklad zaměřit především na osobnosti první poloviny 18. století, se kterými Vratislav přišel do kontaktu, nebo které před a po Vratislavově misi formovali renomé zastávaných postů. Na druhou stranu nutno přiznat, že F. Vávra zde přináší mnohé cenné postřehy o průběhu kariér jednotlivých vyslanců a vlivu jimi zastávaných postů u říšského sněmu na jejich celoživotní kariéry. Čtenář v dané kapitole současně nalezne neméně zajímavé komparativní informace o platech vyslanců a jejich pomocného personálu a také o výdajích (včetně úlev, jako v případě poštovních služeb).

Z formálního hlediska mám ke kapitolám III. a IV. dvě drobné poznámky: pojem „Kur“ (s. 12) bych v daném kontextu českého kurfiřtského hlasu nepřekládal jako „kurie“, nýbrž jako „hlas“; stejně tak se mi nejeví jako adekvátní pojem „bezprostřední říšské statky“, snad by zde byl vhodnější pojem „panství“. K obsahu IV. kapitoly mě napadá ještě tato otázka k vyjasnění: na s. 38 autor hovoří o vazbě Čech ke Svaté říši římské: jsou tím míněny skutečně pouze Čechy? Nešlo spíše o českou královskou hodnost jako takovou a jejího nositele, nebo naopak reprezentaci (přeneseně) celého českého státu?

Následující **V. kapitola** se již zaměřuje na osobnost hraběte Vratislava a pokouší se osvětlit jeho místo v rodinné/rodové struktuře a částečně rovněž dobové aristokratické společnosti jako celku a zmiňuje důležité informace o majetkovém zázemí, rezidenční strategii a vztahům k nejbližším příbuzným (vnitřní vazby, patronát nad mladšími členy rodu apod.). Poukazuje rovněž na provázanost s rodem Kinských, který v 18. století zažíval velký společenský vzestup. Životní osudy hraběte Vratislava jsou zde načrtnuty v celé chronologické šíři, tedy i po složení postu českého vyslance v Řezně a nastoupení dalších zahraničních misí. V rámci této kapitoly oceňuji dílčí faktografická upřesnění, jako např. vyvrácení údajné Vratislavovy mise ve Švédsku.

Poslední (VI.) kapitola lze chápat jako vlastní jádro rukopisu, v němž autor nejvíce zúročil studium pramenů a literatury. V této stěžejní kapitole jsou do detailu osvětleny takřka všechny důležité kulturně-historické aspekty Vratislavovy řezenské mise: příjezd, převzetí funkce a oficiální i společenská akreditace, které F. Vávra sleduje z perspektivy dobového ceremonálu a hodnotí použité tradiční i netradiční postupy (jako např. v případě návštěvy principiálního komisaře), rozebírá císařskou instrukci, srovnává je s jinými analogickými instrukcemi a pokouší se rovněž osvětlit naplnění jednotlivých bodů instrukce v praxi. Na základě analýzy úřední i soukromé korespondence popisuje Vratislavovu pracovní morálku a jeho proměnu z nejistého začátečníka ve zkušeného a respektovaného diplomata, který dle autorova názoru nepochybně přispěl k podpoře cílů císařské diplomacie. F. Vávra dále přirozeně věnuje detailní pozornost konkrétním projevům ceremonálu a slavnostem, jichž se Vratislav v Řezně účastnil a o nichž mnohdy podal svědectví ve své korespondenci. Všimá si rovněž různých konfliktních situací i otevřených sporů mezi řezenskými diplomaty o přednost, stejně jako jisté škály formálních i neformálních možností jejich řešení.

Za faktograficky hutnou a výrazně popisnou, avšak pro mne osobně z obsahového hlediska obsahově velmi zajímavou subkapitolu představuje líčení problematiky řezenské rezidence hraběte Vratislava a zabezpečení jejího chodu. Je sympatické, že F. Vávra využil potenciálu studovaných pramenů a neopomněl se pozastavit u problematiky osobních, resp. rodinných záležitostí, které musel hrabě Vratislav řešit během své řezenské mise. Koncept vícenásobné loajality tak zde nachází adekvátní uplatnění a postava hraběte Vratislava získává ještě více na plasticitě.

Závěr (VII. kapitola) shrnuje důležité poznatky, ke kterým autor během studia zvolené problematiky dospěl. K řadě z nich viz níže.

Práce je vybavena nezbytným vědeckým aparátem i velmi zajímavou a cennou textovou (statistika Vratislavových relací a korespondence, kritická edice vyslanecké instrukce) i obrazovou přílohou. Samotný text Vávroy disertace je psán vesměs kultivovaným jazykem, autorova poctivá snaha promýšlet a formulovat potřebná sdělení je dostatečně patrná i přes obsahovou komplikovanost, jež místy snižuje srozumitelnost. Rukopis obsahuje jen minimum gramatických či stylistických nedostatků či nedopatření.

* * *

F. Vávra podle mého soudu předložil k obhajobě z řemeslného i obsahového hlediska nepochybně působivý rukopis. Nelze než hluboce ocenit množství zdrojů, které ke své práci využil. Odhlédneme-li od nezbytného, a nikoliv jen formálně pojatého úvodního pojednání o použitých zdrojích, pak zejména vlastní poznámkový aparát čtenáře průběžně utvrzuje v dojmu, že F. Vávra prokázal více než dostatečnou orientaci v archivní základně, stejně jako schopnost s ní adekvátně pracovat – čili získat potřebné informace, kriticky je posoudit, interpretovat a vhodně zasadit do vyprávěcího rámce své práce. Vzhledem k předpokládané paleografické úrovni pramenů muselo jít o práci velmi náročnou. F. Vávra ale stejně tak prokázal – jak v úvodu, tak posléze průběžně v poznámkovém aparátu – potřebnou znalost tištěných pramenů, starých tisků i odborné sekundární literatury. Velmi dobře se tak obeznámil s dosavadním stavem poznání zkoumané problematiky v poměrně širokém tematickém i chronologickém rozsahu a své vlastní bádání tak dokázal metodologicky dobře definovat a zacílit.

V souladu s proklamovanými cíli práce se F. Vávra zaměřil na popis a analýzu dobového barokního ceremoniálu, který zásadně ovlivňoval politické i společenské prostředí řezenských sněmů, stejně jako jednání zde působících diplomatů. Formu zdejšího ceremoniálu F. Vávra popisuje jako specifický a do jisté míry konvenující kurfiřtským vyslancům, mezi něž Vratislav jako český zástupce patřil. F. Vávra vysvětluje tuto skutečnost faktem, že v Řezně se nesetkávali panovníci a říšská knížata a stavy osobně, nýbrž jejich diplomatictí zástupci.

F. Vávra ve svém textu poukázal na skutečnost, kdy oproti laickému (čili také mému) očekávání středoevropský barokní ceremoniál aplikovaný ve společnosti vysoce postavených osob nedokázal plnit absolutní normativní funkci, tj. s jasnou hierarchizací nezpochybnitelně vymezovat mantinely ve společensky i politicky dosti komplikovaném „hracím“ poli jednotlivých aktérů a bránit tak potenciálně konfliktním situacím. Konkrétní výzkum F. Vávry

dokládá, že rovněž ve specifickém prostředí řezenského sněmu docházelo k nepříjemně zmatečným situacím, vyvolaným mnohdy nesystémovými individuálními zásahy zainteresovaných osob, ačkoliv ty byly k těmto krokům z hlediska svého postavení oprávněny. Mnohdy tak bylo zapotřebí vhodně reagovat na nečekaně komplikované situace, které dosud neměly precedent, o který by bylo možno se opřít a nalézt patřičný kompromis. F. Vávra takovou situaci ilustruje na příkladu návštěvy prince Evžena Savojského roku 1709. V tomto světle se tedy otevírá badatelská otázka posouzení míry konzistence ceremoniálu jakožto rigidního společenského systému a paradoxního individuálního zasahování kompetentních osob (např. principálního komisaře) v nepochybně častých konfliktních situacích, na něž nebyli přítomní připraveni. F. Vávra dokládá, že na jednu stranu se dodržování konzervativního ceremoniálu mohlo samotným současníkům jevit jako překážka praktického naplňování jejich diplomatických posláních, na druhou stranu pokusy o ad hoc řešení (potenciálních) konfliktních situací nemělo za cíl odstranění systému, ale jeho jednorázové řešení. Přílišné užívání antisystémových řešení (jako např. metoda *pêle-mêle*) se rovněž neukázalo jako úspěšné, neboť svou přílišnou „frivolností“ mohlo narážet na protesty zainteresovaných osob, které tento postup vnímaly jako umenšování svých nároků na patřičnou společenskou distinkci; následovat pak mohly konkrétní politické důsledky. Stejně tak selhával pokus o systémové řešení v podobě tzv. parifikace, jak F. Vávra ukázal na klesající účasti kurfiřtských vyslanců v katedrále či kostele sv. Jimrama. Zatímco F. Vávra s velmi dobrou znalostí popisuje nastalé konfliktní situace a možnosti jejich řešení, v jeho výkladu jako laik postrádám informaci, zda a případně jak moc se ony konfliktní situace mohly následně propsat do politické reality čili zda lze i na příkladu řezenského sněmu sledovat reálný politický dopad ceremoniálního selhání.

Jako logické se mi jeví tvrzení, že odchylky od standardního ceremoniálu mohly být dány charakterem řezenského sněmu, kde se u vrcholné říšské instituce nescházeli monarchové, nýbrž jen jejich vyslanci. Přesto se domnívám, že by autor mohl věnovat více prostoru systematictějšímu rozvedení oněch odchylek – věci neznalému čtenáři by to značně pomohlo v orientaci.

F. Vávra líčí hraběte Vratislava jako pracovitého diplomata a úředníka, který se brzy vypracoval mezi profesionály se značným společenským i profesním renomé a který v porovnání s jinými prokazoval poměrně vysokou pracovní morálkou. Ta se projevovala mj. v nevelké míře absencí při sněmovních jednáních či společenských událostech s diplomatickým i politickým dosahem. Hrabě Vratislav podle Vávrových zjištění Řezno neopouštěl ani v tradičních „prázdninových“ letních měsících. K tomu F. Vávra dodává důležitou faktickou poznámku, že případné

krátkodobé cesty na své statky v jižních Čechách se vzhledem k jejich blízkosti nemusely v analýze frekvence úředník i soukromé korespondence přirozeně projevit. F. Vávra ukazuje, že Vratislavův poctivý pracovní přístup začal ochabovat v samotném závěru jeho řezenské mise, kdy se již začal připravovat na další možnosti profesní diplomatické dráhy, které se mu ve službách vídeňskému dvoru otevíraly, a které – jak je známo – vrchovatě využil.

V této otázce, resp. z ní vyplývajících konkrétně ukazujících na reálné naplnění Vratislavovy mise nejen co se týče konkrétních zadaných úkolů, ale rovněž etablování pozice českého kurfiřtského vyslance, je F. Vávra ale poněkud skoupější – pouze stručně konstatuje, že se Vratislav stal nepochybně oporou císařské politiky. Domnívám se, že by tato otázka mohla být trochu detailněji rozvedena a zhodnocena. Stejně tak se nabízí alespoň nastínění otázky, jak s řezenským diplomatickým dílem/odkazem hraběte Vratislava naložili jeho nástupci? Naplnila se očekávání císařské strany od realizace readmise? Zde se nabízí komparace se zjištěními obsáhlé Begertovy monografie, v níž – jak F. Vávra sám uvedl v úvodním historiografickém rozboru v úvodu – se stále nachází řada schematicky načrtnutých míst včetně období první poloviny 18. století. Uvědomuji si ale, že to je otázka dosti široká, v mnohém překračující vymezený rámce Vávrovy stávající disertace.

Na s. 65 zde mě velmi zaujala otázka Horní Falce považované za tradiční léno české koruny – měl hrabě Vratislav k dispozici nějaké konkrétnější argumentační podklady, s nimiž mohl pracovat? Pokud ano, lze zjistit genezi jejich přípravy a kdo se na nich podílel? Zda to byli vzdělaní dvorští radové, kteří se orientovali v archivech a registraturách, stejně jako v historické a právní literatuře? Ptám se proto, že později tito odborníci konstruovali např. argumentaci pro Marii Terezii a její reprezentanty ve sporech s Pruskem v době válek o rakouské dědictví. Tyto materiály byly současně v Říši anonymně vydávány tiskem jako součást politické propagandy. Ve stejném duchu mě na téže straně (rovněž na s. 65) zaujala zajímavá zmínka o starém plánu na přetvoření rakouských zemí v kurfiřtství.

V závěru F. Vávra oprávněně konstatuje, že hrabě Vratislav naplňoval všechny role, které jako barokní aristokrat i císařský diplomat musel plnit, resp. které jsou mu v rámci historiografickému bádání jakožto příslušníkovi konkrétní společenské vrstvy přisuzovány. V tomto světle F. Vávra opět zdůraznil Vratislavovo osobní nasazení, píli a důslednost, která se projevovala v jeho účasti na všech významných úředních i společenských událostech a slavnostech a kterou vždy patřičně reprezentativně (čili s nemalými náklady) pojímal. F. Vávra v závěru dále ukazuje, že Vratislav využil všechny nabyté zkušenosti a kontakty k realizaci dráhy profesionálního diplomata, nikoliv k získání vysokých dvorských či zemských postů.

Tuto skutečnost F. Vávra popisuje jako poněkud atypickou – uvedené konstatování by si podle mého soudu zasloužilo rozvedení a zdůvodnění.

Jak F. Vávra v posledním odstavci závěru konstatoval, jím předložený rukopis nemá ambice do detailu vykreslit veškeré životní osudy hraběte Vratislava. Jeho cílem je stát se především dalším dílem přispívajícím do široké a velmi barvitě mozaiky poznání raně novověké diplomacie. Domnívám se, že vytýčený záměr se autorovi podařilo naplnit. F. Vávra skutečně předložil kvalitně zpracovaný rukopis s dobře definovaným tématem a více než dostatečně kvalitně zpracovaným obsahem i všemi formálními náležitostmi. Autor prokázal veškeré schopnosti a kvality, které jsou pro úspěšnou obhajobu disertační práce nezbytné. Mnou vznesené poznámky jsou především diskusního charakteru a budu rád, pokud jim bude alespoň z části věnován prostor v průběhu obhajoby. Autorovo zjevné zapálení pro studovanou problematiku se logicky a zcela přirozeně projevuje ve snaze neopomenout žádný detail. Jistě by šlo řadu pasáží (např. v líčení habsburských vyslanců či v popisu Vratislavovy řezenské domácnosti) mírně zredukovat a více zobecnit. Některé pasáže založené na velkém kvantu faktografie mohou být pro čtenáře, který se nespecializuje na danou problematiku, poněkud obtížné k porozumění. Jak jsem výše poznamenal, na druhou stranu by si některá tvrzení i faktografie naopak zasloužila detailnější rozvedení. Vycizelování textu je samozřejmě nezbytné v případě jeho budoucího uceleného, resp. dílčího publikování. V tuto chvíli lze celkově konstatovat, že předkládaný rukopis neobsahuje žádná závažná pochybení a rozhodně jej lze s radostí **doporučit k obhajobě**.

V Ostravě 27. 11. 2023

[Redacted signature block]